

JOHAN VAN DUYSE

1919:

EEN JAAR VAN (ON)VREDE

UITGEVERIJ ASPEKT

Inhoudsopgave

Inleiding	7
Deel I: Versailles en de vrede	11
1. En toen werd het stil	13
2. Naar de onderhandelingstafel in Versailles	23
2.1 Over wat zijn we het roerend eens? Nou, euh, kuch	23
2.2 Hoe groot mag het Duitse leger nog zijn? Zo klein	29
2.3 Hoeveel zullen we er bestraffen? Nou, niet te veel	30
2.4 Hoe groot wil België worden? Zo groot	35
2.5 Deutschland, über alles Revolution	48
3. En nu tekenen, en wat vlug	55
4. Na Versailles... le déluge?	61
4.1 Landjepik	61
4.2 Dat bestraffen, moet dat echt?	65
4.3 Nederland, waar vluchtelingen thuis zijn (en blijven)	73
4.4 De blijde intrede van de Duitstaligen	78
4.5 De kampioen van de dood: de Spaanse griep	83
Deel II: Er moet geleefd worden in de nieuwe wereld	91
Inleiding	93
5. De terugkeer	95
5.1 Wie wilde er komen? Wie moesten er blijven?	95
5.2 Met alle Chinezen	103
5.3 Voor de doden niets dan goed	107

5.4	Wie wilde terugkomen, wie wilde niet blijven?	109
5.5	Wie zal dat betalen?	119
6.	Zie, ik maak alles nieuw	127
6.1	Vertrekken en het liefst heel vlug	127
6.2	Alte kameraden	131
6.3	Moeder, waarom vochten wij?	142
6.4	Doe dit om mij te gedenken	150
7.	Het politieke lot van België	159
8.	Het manna kwam niet uit de lucht gevallen (viel wel wat van de boot)	165
9.	Wat was er van de sport?	175
9.1	Olympische Spelen in Antwerpen	175
9.2	De Intergeallieerde Spelen	180
9.3	Er werd weer gescoord	188
9.4	De hel? Dat is het wielrennen	192
	Besluit	199
	Dankwoord	203
	Bibliografie	205

Inleiding

Het was hoog tijd dat die oorlog beëindigd werd. Daar hadden de verantwoordelijken van 1914 natuurlijk al eerder voor kunnen zorgen, maar er was altijd wel iets dat hen tegenhield: het volgende offensief zou slagen zodat de overwinning voor het grijpen lag, of de (vredes)gezant was niet geloofwaardig, de vredesboodschap eerder als propaganda bedoeld dan ernstig te nemen... In de herfst van 1918 ondervonden de leiders van de landen die al vanaf 1914 in oorlog waren, dat ze op hun tandvlees zaten, niet alleen de anderen, maar ook zichzelf.

De oorlog was wellicht te vermijden geweest als de machthebbers niet als 'slaapwandelaars' hadden gereageerd op de moordaanslag van 28 juni 1914 in Sarajevo. De bondgenootschappen en de na-ijver op politiek, economisch en militair vlak van 1914, zouden vier jaar later zorgen voor uitgebluste en verarmde landen en inwoners. Als de landen al bleven bestaan, als de inwoners al niet gedood, verminkt, vermist of op de vlucht waren.

Vele tronen, bedoeld voor de eeuwigheid, bleven niet staan. Weg was de tsaar in Rusland, weg waren de Habsburgers in Oostenrijk, weg de Duitse keizer. Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk waren dan wel

overwinnaars, maar ze hadden een gouden generatie verloren en balanceerden op de rand van het faillissement. De idealen, als die er al waren, waarmee vrijwilligers van 1914 naar de oorlog trokken waren verdronken in de loopgraven van 'Poor Little Belgium', van Verdun, de Somme, Gallipoli, Palestina, Zuid-Tirol... Wat restte was de hoop dat deze oorlog de laatste was geweest, en dat de propere afwikkeling ervan voor eeuwige vrede zou zorgen. Die moest vastgelegd worden in verdragen en afspraken, en de geleden schade zou vergoed moeten worden door de aanstoker van al dat leed. Zo wilden de overwinnaars.

In het kamp van Britten en Fransen en hun Amerikaanse bondgenoot keek men niet helemaal (of is het helemaal niet?) op dezelfde wijze naar de manier waarop de oorlog moest beëindigd en afgehandeld worden. De Amerikanen hadden, onder impuls van president Wilson, een eerder verzoenende zienswijze. Hij had al begin 1918 veertien punten neergeschreven die volgens hem tot vrede konden leiden. Ze gingen over vrijheid van handel, over de definitieve afspraken rond de kolonies, over nieuwe grenzen binnen en buiten Europa op basis van het zelfbeschikkingsrecht der volkeren, over een internationale samenwerking tussen de landen (een soort 'Volkenbond'), kortom de naoorlogse geopolitieke ordening zat helemaal en duidelijk in het hoofd van de Amerikaanse president. De Verenigde Staten dachten immers dat ze het recht hadden deze nieuwe ordening uit te werken, meer nog, ze vonden dat ze de nieuwe wereldleider moesten worden. Misschien ook daarom speelde Wilson iets te veel cavalier seul,

en toetste hij zijn plannen te weinig bij de Europese geallieerden.

Wilson liet de militaire afwikkeling van de wapenstilstand over aan de militairen en daar maakten dezen, vooral de Franse maarschalk Foch, handig en gretig gebruik van om de eigen ideeën over een wapenstilstand uit te werken, niet zonder dat ook hij vond dat hij zelfs over de naoorlogse politiek iets te zeggen had.

Dit alles gebeurde in een klimaat van sociale onrust en van revoluties in bijna geheel Europa. In Rusland was er een burgeroorlog aan de gang, in Duitsland leek de politieke impasse compleet, in Oostenrijk en Hongarije braken opstanden uit. Ook in Brussel waren er rellen, maar toch hield de koning er zijn blijde intrede op 22 november. Hij had dan wel al een blauwdruk van het nieuwe België in de hand; een blauwdruk waaraan al vanaf 11 november was geschreven in Loppem, en die zonder grondwetsherziening doorgedrukt zou worden.

België wou echter ook meespelen op het internationale naoorlogse forum. Vlug zou blijken dat het niet die prominente plaats aan de onderhandelingstafel kreeg, die het op basis van het 'Poor little Belgium' van 1914 had verhoopt. De compensaties voor België kunnen zelfs eerder ontgoochelend genoemd worden. Het principe om herstelbetalingen te krijgen werd wel uit de brand gesleept, maar de gevraagde uitbreiding van het grondgebied werd eigenlijk weggelachen. Zelfs de vraag naar berechting van de oorlogsmisdadigers draaide anders uit dan de Belgen vroegen.

Soldaten en bewoners, ze waren samen met zo'n tien miljoen minder dan vier jaar voordien, hielden zich weinig of niet met die grote zaken bezig: zij probeerden hun leven weer vast te pakken en te herorganiseren. Zij trokken naar 'huis' of wat ervan overbleef en zochten zich een plaats in de soms letterlijk compleet veranderde en vernielde omgeving. Slagvelden en steden moesten heropgebouwd worden, en de oorlog blijvend herdacht; een dualiteit die soms moeilijk te verzoenen bleek. Familieleden en vrienden van slachtoffers wilden met hun eigen ogen zien waar hun dierbare overleden was en begraven bleef.

Soldaten keerden huiswaarts, net zoals de vluchtelingen. Ze hoopten dat ze de draad van jaren geleden weer konden opnemen, maar beseften al vlug dat dit niet zo eenvoudig zou verlopen, en dat beslissingen die ver van hen werden genomen grote impact hadden op hun nieuwe leven, zowel als individu als in de naar nieuwe evenwichten zoekende maatschappij.

Dit alles gebeurde vanaf 1919: het jaar dat de Spaanse griep meer slachtoffers zou maken dan de hele oorlog vermocht...

Deel I:

Versailles en de vrede

1.

En toen werd het stil

*'Het is veel gemakkelijker oorlog te
voeren dan vrede te stichten'*

(Clemenceau)

Er waren tijdens de oorlog verschillende pogingen ondernomen om hem te beëindigen maar geen van alle leidde tot succes. Eind 1918 zou het uiteindelijk wel lukken. De West-Europese landen hadden allemaal angst om nogmaals een oorlogsjaar te moeten voorbereiden; hun reserves werden steeds kleiner, de schuldenlast groter, de bevolking was de oorlog zat, het sociale en politieke klimaat neigde naar 'verandering', ja zelfs 'revolutie'. De Duitsers hadden in het voorjaar nog eens alles op alles gezet in de hoop de overwinning te behalen vooraleer de Amerikaanse troepen sterk genoeg in aantal en in kracht waren om de kreupele geallieerden effectief te helpen, maar hun offensief mislukte. Europa was klaar voor een wapenstilstand, een staakt-het-vuren. Op 11 november werden de wapens neergelegd. Al op 29 september was er een wapenstilstand met Bulgarije afgesloten, op 30 oktober een met het Ottomaanse rijk en op 3 november met het Oostenrijks-Hongaars keizerrijk. De dag

van 11 november had dus helemaal geen ‘wereldwijde’ gevolgen, maar vanzelfsprekend was het stoppen van de gevechten met Duitsland de meest ingrijpende wapenstilstand.

Het verdrag van Versailles zou pas in juni 1919 ondertekend worden. Dat die tussentijd zo lang was, bewijst dat het organiseren van de vrede geen makkelijke klus was. En dan zaten aan de onderhandelingstafel nog alleen maar de zegevierende landen. Het waren dus geen gesprekken tussen overwinnaars en overwonnenen, want deze laatste, in casu Duitsland en zijn bondgenoten, kregen het eindresultaat voorgeschoteld als ‘te nemen of te laten’, zonder enige manoeuvreerruimte. Dat ‘verdrag’ was dus eigenlijk meer een ‘dictaat’.

Het was allang voor 11 november 1918 duidelijk dat er tussen de overwinnaars geen eensgezindheid zou bestaan over hoe de naoorlogse wereld moest georganiseerd worden. De Verenigde Staten waren pas in 1917 de oorlog ingestapt, ook in de overtuiging dat ze hierdoor invloed zouden krijgen om de naoorlogse wereld naar hun hand te zetten, om een hoofdrol te spelen zelfs. Kwade tongen beweren dat een geallieerde overwinning voor hen de enige kans was om de geleende dollars aan Groot-Brittannië en Frankrijk terug te zien.